

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.63

DOI: 10.32342/2709-6408-2021-2-3-10

Т.А. ТОДРОШКО,

*старший викладач кафедри права, політології та міжнародних відносин
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)
ORCID: 000-0002-1890-8119*

А.В. БІЛА,

*викладач кафедри права, політології та міжнародних відносин
Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро)
ORCID: 000-0002-8271-8539*

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ СУДОВО-ГЕНЕТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НА СПОРІДНЕННЯ, БАТЬКІВСТВО, МАТЕРИНСТВО У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглянуто проблеми застосування судово-генетичної експертизи в цивільному процесі як засобу доказування. Актуальність теми визначена тим, що судово-медичні експертизи і дослідження з використанням ДНК-аналізу на сьогоднішній день є єдиним науковим методом точного встановлення спорідненості між особами. Аналіз ДНК профілю має індивідуальний характер і приймається судом до розгляду тільки як аналіз, зроблений державними лабораторіями, що має служити неупередженим доказом. Крім того, на сьогоднішній день, в країні склалася ситуація, що пов'язана з військовими діями в зоні Антитерористичної операції на Сході України, і виникло гостре питання про ідентифікацію людських останків.

У статті аналізуються три етапи проведення судово-медичної експертизи, а саме визначено обмежений перелік збору матеріалів для проведення дослідження ДНК, регламент доставки зразків, згідно з нормами законодавства, оформлення результатів експертизи та передавання їх замовнику у вигляді висновку експерта. Зазначено, що при наявності зацікавленості проведення додаткової незалежної експертизи можливо звернутися до іноземної лабораторії для отримання достовірних результатів аналізу. Згідно із Цивільним процесуальним кодексом України будь-які докази стосовно походження батьківства, материнства, споріднення можуть бути підставою для встановлення даного факту. Але такі докази, як фотокартки, відеозапис, листи, покази свідків не можуть належним чином встановити факт родинних зв'язків. Це підвищує значимість судово-генетичної експертизи в системі доказування. Виходячи з цього, наголошено на необхідності внести зміни до Сімейного кодексу України, які визначають, що саме судово-медична експертиза має бути єдиним засобом доказування при розгляді справ встановлення факту родинних зв'язків. Таким чином, необхідно привести розгляд таких справ до єдиного підходу. Іншу проблему – проблему затягування даних категорій справ – необхідно буде вирішувати за допомогою Цивільного процесуального кодексу України, де має бути зазначено положення про необхідність проводити експертизу в обов'язковому порядку в суді на підготовчій стадії цивільного процесу. У статті також обґрунтовується пропозиція про запровадження єдиного реєстру генетичних експертиз (геномної інформації), що дозволить мати більш широкий спектр сучасних можливостей в теорії доказів.

Ключові слова: судово-медична експертиза, батьківство, материнство, спорідненість між особами, доказування, цивільний процес, аналіз ДНК.

Постановка проблеми. На сьогодні судово-медичні експертизи і дослідження з використанням ДНК-аналізу є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства, материнства і спорідненості між особами.

Судово-медична експертиза є важливим засобом доказування в цивільному процесі як при визначенні батьківства, материнства, так і спорідненості між особами. Однак цей доказ не завжди використовується в цивільному процесі. Результат вирішення таких справ безпосередньо залежатиме від того, як буде відбуватися процес використання цієї експертизи.

Стан дослідження. Проблема проведення судово-медичної експертизи досліджувалася багатьма вченими, серед яких Ф.Д. Дадашева, С.С. Бичкова, О.В. Іванова, О.Ф. Клейман, С.В. Курильова, В.В. Молчанова, М.К. Треушнікова, К.С. Юдельсона та ін., які здійснили вагомий внесок у розвиток науки.

Мета статті – теоретично дослідити та обґрунтувати проблему призначення і застосування судами в цивільному процесі судово-медичної експертизи на споріднення, батьківство, материнство та визначити можливі шляхи подолання перепон у призначенні експертизи.

Виклад основного матеріалу. Ще 50 років тому ідея вивчення генотипу людини в ході лабораторної діагностики здавалася вченим фантастикою. У ті часи зазначена інформація не була достатньо вивчена та проаналізована, не було високотехнологічного обладнання в лабораторіях. Вчені знали, що спадкова інформація зберігається в молекулі дезоксирибонуклеїнової кислоти – ДНК, яка міститься в клітинах тіла кожної людини, проте процес розшифровки цих даних вбачався безмежно складним, довгим і досить дорогим. Сьогодні ДНК-аналіз з високих наукових технологій перейшов у розряд повсюдних досліджень, доступних кожному пацієнту.

На сьогодні судово-медичні експертизи і дослідження з використанням ДНК-аналізу є єдиним науковим методом точного встановлення як батьківства, материнства, так і спорідненості між особами. Доказова цінність результатів ДНК-тесту має суттєву перевагу над іншими доказами, що надані сторонами. Результат ДНК-тесту стосовно індивідуалізації особи, її походження, батьківства, материнства та спорідненості осіб є вагомим та остаточним аргументом у вирішенні судових спорів, а саме: шлюбнорозлучні процеси, справи щодо стягнення аліментів, імміграційні питання та, звісно, питання, що стосуються спадщини, в чому і полягає актуальність зазначеної теми.

Будь-які докази щодо походження батьківства, материнства, спорідненості можуть бути підставою для встановлення цього факту. У статті 76 Цивільного процесуального кодексу України зазначено, що це можуть бути показання свідків, письмові докази, речові докази, звукозаписи та відеозаписи, висновки експертів. Незважаючи на рівність вищезазначених доказів, основним і найбільш достовірним є тест на батьківство, так звана генетична експертиза [1; 2].

Судово-медичні експертизи і дослідження з використанням ДНК-аналізу використовуються не тільки в медицині, але і в криміналістиці та, звісно, в юриспруденції, найчастіше у цивільних та кримінальних справах з метою формування доказової бази в судовому і позасудовому порядку. Найпопулярніша потреба в такому дослідженні – визначення походження особи (батька і сина, братів між собою, дідуся і онука). Порівняння ДНК певної особи і її потенційного родича в лабораторних умовах дозволяє отримати відповідь практично з 60–99,9-відсотковою точністю.

Залежно від поставлених перед дослідженням цілей розрізняють такі різновиди ДНК-тестів: встановлення спорідненості (тест на батьківство, материнство та інші види кровних зв'язків). Тест дозволяє порівняти ДНК дитини і передбачуваних батьків або ДНК будь-яких передбачуваних родичів. Тест використовується при призначенні аліментів, усиновленні, встановленні опіки, а також з метою імміграції. Генетична експертиза дозволяє оцінити походження дитини з ймовірністю 70–99,9% і вище; судові тести (результати ДНК-тестування застосовуються в справах про призначення аліментів, розподіл спадщини, а також у кримінальних справах при ідентифікації підозрюваних, а також жертв катастроф і безвісти зни-

клих; медичні тести (ДНК-тестування може бути використаним для оцінки ризику появи певних захворювань; Результати тесту можна використовувати як профілактичний захід); генеалогічний тест (тест на походження дозволяє встановити етнічне походження людини за материнською або батьківською лінією. У результаті тесту визначається гаплогрупа, до якої належить тестований, місце проживання предків і шляхи їх міграції, приналежність до певного етносу); ідентифікація (виділення генетичного профілю людини – набору її унікальних маркерів. Надалі результати такого дослідження можуть використовуватися з медичною метою (при трансплантації), в криміналістиці, в суді, для пошуку зниклих людей) [3; 4].

Проведення судово-генетичної експертизи для встановлення батьківства регламентується нормативно-правою базою, а саме: Сімейним кодексом України від 10.01.2002 № 2947-III, Цивільним кодексом України від 16.01.2003 № 435-IV, Постановою Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів».

На теперішній час в Україні існують три шляхи встановлення факту батьківства: за законом, за заявою батьків та за рішенням суду.

Статтею 121 Сімейного кодексу України зазначено, що якщо у подружжя народжується дитина, то чоловік автоматично стає її батьком. З цього випливає, що при реєстрації дитини матері не потрібно надавати якісь докази для підтвердження батьківства її чоловіка [5].

Якщо чоловік і жінка не перебувають у шлюбі, то походження дитини від батька визначають за заявою батьків або за рішенням суду. Отже, виходячи із норми статті 125 Сімейного кодексу України, робимо висновок, що встановлення батьківства може мати як добровільний, так і примусовий характер.

При проведенні аналізу ДНК існує три етапи. Першим етапом є збір матеріалів для аналізу ДНК. Об'єктом молекулярно-генетичного дослідження є ядерна ДНК – це ДНК, яка розташована в ядрі клітини, вона може бути отримана з крові, слини, букального епітелію, тобто клітин слизової оболонки ротової порожнини за допомогою аплікатора, зазвичай, ватної палички, та іншого епітелію, волосся з фолікулами (волоссяними цибулинами), а також часток тканин і органів людини. У цій процедурі аплікатором робиться мазок внутрішньої частини щік осіб, у яких відбираються зразки. Процедура відбору є безболісною та неінвазивною – без застосування голки чи будь-якого іншого медичного інструменту. Зрізане волосся, піт не придатні для дослідження на спорідненість вищевказаним методом, оскільки вони не містять клітин з ядерної ДНК.

Генетичний аналіз проводиться тільки для встановлення спорідненості між досліджуваними особами, і він не покликаний виявляти спадкові захворювання або генетичні схильності до захворювань та інших медичних станів в осіб.

На практиці неможливо провести дослідження за відсутності біологічного матеріалу хоча б однієї зі сторін. У результаті проведення ДНК-аналізу на предмет встановлення спорідненості, батьківства чи материнства ймовірність похибки позитивного висновку становить лише 0,000001%, у разі негативного результату вона становить 100%.

Біологічні рідини – сльози та сеча, у встановленій нормі не містять клітин, які є придатними для ДНК-аналізу і виконання генотипоскопічних досліджень, але за наявності в людини запального процесу в цих рідинах з'являються лейкоцити, і лише в цьому випадку за їх наявності в крові особи можливе ДНК-типуння.

Відбір зразків букального епітелію здійснюється в лабораторних умовах фахівцями відділу біологічних видів досліджень виключно під контролем представника, підтверджується належність зразків особі, в якій вони були отримані, особи повинні мати із собою паспорт та реєстраційний номер облікової картки платника податків.

Згідно із частиною 3 статті 103 Цивільного процесуального кодексу України про судовий розгляд справи, сторони за своєю взаємною згодою самі обирають експертну установу. Якщо такої згоди не досягнуто, то суд самостійно вирішує, в якій медичній лабораторії будуть проводити тест ДНК. За необхідності суд може призначити декілька експертів для підготовки одного висновку [1].

У справах щодо спірного батьківства проведення судової експертизи здійснюється виключно працівником центру – судовим експертом, якому доручено проведення експертизи. Відбір проводиться за умови одночасної явки ймовірного батька, матері та дитини із пред'явленням оригіналів документів, що посвідчують особу: паспортів для ймовірних батьків та свідоцтва про народження для дитини.

Є випадки, коли одного з батьків немає в живих, для встановлення батьківства або материнства може бути використаний біологічний матеріал, який, можливо, залишився від них внаслідок різних причин або після дослідження трупа у відділенні судово-медичної експертизи, або зразки крові в клініці чи зразки волосся на одязі, гребінці, машинці для стрижки, що використовувалася цією особою, фрагменти кісток, зуби, нігті. Носіями такого матеріалу можуть бути: частини тканини, серветки, марля, ватні палички, дитяча соска, сигаретні недопалки, зубні щітки, натільний одяг тощо. У будь-якому випадку, рішення про дослідження такого матеріалу приймається судом, якщо справа вирішується в суді, і для цього призначається судово-медична експертиза, і без рішення суду, у випадку, якщо дослідження виконується за заявою громадян за добровільним погодженням осіб.

Крім того, можна провести посмертну судово-медичну молекулярно-генетичну експертизу для вилучення біологічного матеріалу трупа певної особи шляхом процедури ексгумації з дозволу родичів померлого, членів сім'ї на підставі постанови прокурора. Але вказана процедура потребує великої моральної витримки заявників та / або родичів та залучення прокурора, слідчого, адміністрації кладовища та санітарно-епідеміологічної служби.

Пунктом 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» вказано, що статтею 137 Сімейного кодексу України передбачено можливість оспорування батьківства й після смерті особи, записаної батьком дитини. Якщо така особа померла до народження дитини, оспорити батьківство мають право спадкоємці цієї особи за умови подання нею за життя заяви нотаріусу про невизнання свого батьківства. У разі настання смерті особи після оспорення нею свого батьківства в суді її спадкоємці можуть підтримати позовну заяву відповідно до положень статті 37 Цивільного процесуального кодексу України про процесуальне правонаступництво в цивільних справах. Коли ж померла особа не знала про те, що її записано батьком дитини, оспорити батьківство вправі її спадкоємці першої черги за законом, названі у статті 1261 Цивільного кодексу України: дружина, батьки й діти. У зазначених випадках батьківство оспорується шляхом пред'явлення позову про виключення відомостей про померлу особу як батька з актового запису про народження дитини. Для цих вимог позовну давність не встановлено [1; 5; 6].

Аналізуючи судову практику, Верховний Суд / Касаційний цивільний суд (ВС-КЦС) № 760/3977/15-ц від 16.05.2018 року зазначив, що ухилення від проведення генетичної експертизи для суду є підставою для встановлення факту батьківства. У разі ухилення відповідача від проведення судово-біологічної (судово-генетичної) експертизи у справах про визнання батьківства, материнства суд має право постановити Ухвалу про примусовий привід на проведення такої експертизи [7].

Верховний Суд / Касаційний цивільний суд (справа № 565/657/16-ц_05.09.18 року) встановив, що на сьогодні ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства, і його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами. Як зазначив суд, оскільки висновок експерта має вирішальне значення для встановлення батьківства, то з урахуванням положення статті 146 Цивільного процесуального кодексу України 2004 року можна визнати факт, для з'ясування якого призначалась експертиза, та дійти висновку про наявність підстав для задоволення позову і виключення запису про позивача як батька дитини з актового запису про народження [1; 8].

Європейський суд з прав людини зауважив, що «на сьогодні ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини; його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспоруваного батьківства» (рішення від 7 травня 2009 року у справі «Калачова проти Російської Федерації», заява № 3451/05, § 34) [9].

Проблема ідентифікації особи за допомогою слідів біологічного походження була вирішена з відкриттям унікальної методики молекулярної генетики – полімерної ланцюгової реакції (ПЛР-аналіз), що дозволило досліджувати не лише початковий біологічний матеріал, направлений на дослідження, а й багаторазово збільшити його кількість, що, по-суті, дає можливість аналізувати матеріал однієї клітини. При експертному дослідженні виявляють генотип, що визначає групову специфіку властивостей крові, на чому й ґрунтується доказове значення результатів експертизи крові. Саме генетичні маркери, які виявляються шляхом серологічного тестування, дозволяють виключити походження конкретної дитини (особи) від певної особи.

Другим етапом проведення аналізу ДНК є доставка зразків до лабораторії для проведення аналізу. Зразки заносяться до бази даних, штрих-коднуються та передаються лаборантам. Судово-медичні експертизи і дослідження з використанням ДНК-аналізу проводяться відповідно до Правил проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я від 17 січня 1995 р. № 6. Вони виконуються лікарями та судово-медичними експертами – імунологами [10].

При проведенні експертних досліджень керуються певними методичними рекомендаціями «Використання ДНК-аналізу у судово-медичних експертизах речових доказів та експертизах спірного батьківства (материнства, підміни дітей)», розробленими у 2012 році фахівцями Національної медичної академії післядипломної освіти ім. П.Л. Шулика, Державної установи «Головне бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України», Одеського національного медичного університету і Дніпропетровського обласного бюро Судово-медичної експертизи [11].

Молекулярно-генетична експертиза у цивільних справах, що розглядаються судами України, проводиться кваліфікованими фахівцями, які атестовані як судові експерти і мають право на проведення судової біологічної експертизи за експертною спеціальністю 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження». Таким чином, у цивільних справах, які розглядаються судами України, за ухвалою суду або на замовлення сторони процесу результати судово-генетичного дослідження оформлюються висновком експерта, який є допустимим і належним джерелом доказів у справі.

Судово-медичну експертизу призначає суд або слідчий, які мають враховувати, що успішне виділення ДНК і подальше її достовірне типування можливе лише у випадку, коли речові докази правильно вилучені і правильно зберігалися до направлення їх на дослідження. Для відбору і направлення на дослідження біологічних зразків необхідно залучати спеціалістів у галузі судової медицини. Вилучені речові докази треба добре просушити при кімнатній температурі без дії нагрівальних приладів і запакувати у паперові пакети, ні в якому разі не використовувати для цього скляні або пластикові флакони, які щільно закриваються, поліетиленові пакети, оскільки при тривалому зберіганні навіть висушених речових доказів без доступу повітря в такому пакуванні починається утворення конденсату з подальшим руйнуванням клітин ДНК. За сприятливих умов зберігання ДНК-типування можливе і у випадках значної давності утворення слідів на речових доказах, навіть десятки років.

Третім етапом проведення аналізу ДНК є оформлення результатів експертизи та передавання їх замовнику. Висновки за результатами судово-генетичної експертизи криміналістичного ДНК-аналізу можуть бути викладені в таких основних формах, а саме: Категоричний висновок щодо генетичної тотожності (ідентичності) порівнюваних об'єктів; Категоричний висновок щодо відсутності генетичної тотожності (неідентичності) порівнюваних біологічних об'єктів за наявності в них ознак, які не можуть бути властиві одному індивідууму; Ймовірний висновок щодо генетичної тотожності порівнюваних біологічних об'єктів на підставі комплексу збіжних ознак, яких недостатньо для формулювання висновку в категоричній формі [11].

Після передавання позитивного результату генетичної експертизи до суду, виноситься рішення про визнання батьківства, материнства чи спорідненості. Водночас висновки судово-генетичної експертизи суд оцінює з урахуванням положень статті 89 Цивільного процесуального кодексу України, згідно з якою жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили, суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо,

а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності (пункт 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів»). На підставі спільної заяви матері дитини та батька, відповідно до статті 126 Сімейного кодексу України, а також Рішення суду про визнання батьківства орган державної реєстрації актів цивільного стану підтверджує батьківство шляхом внесення відповідних змін до актового запису про народження та видає нове свідоцтво про народження. Рішення суду про встановлення батьківства не замінює собою документи, що видаються органом державної реєстрації актів цивільного стану, а є тільки підставою для отримання вказаних документів [1; 5; 6].

Результати надаються у вигляді висновку експертизи з апостилюванням та форограмою, а експерти попереджаються про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку. Ці результати ДНК-тесту можуть бути надані, як докази в суді нашої країни, країн – членів Євросоюзу, Сполучених Штатів Америки. В Україні всі результати перевіряються двічі – двома незалежними групами вчених під керівництвом чотирьох докторів наук у генетиці. Це гарантує точність тесту і виключає випадкові помилки.

Зараз також є можливість отримати достовірні результати аналізів з Німеччини, не виїжджаючи за межі України. Особа здає біоматеріал у вітчизняному пункті забору в Києві. Далі цей біоматеріал упакується відповідно до міжнародних законодавчих норм, доставляється за один день у Берлін, у Медико-діагностичний інститут – Medizinisch-Diagnostische Institute (MDI Laboratorien GmbH MVZ), і проводиться дослідження. Аналіз проводять фахівці однієї з провідних лабораторій в Західній Європі, що є гарантією найточнішого результату [12].

Вартість проведення молекулярно-генетичної експертизи або дослідження визначається на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 04 червня 2007 року № 795, виходячи з кількості об'єктів – ДНК профілів, що досліджуються, та з урахуванням податку на додану вартість [13].

Строки дослідження ДНК залежать від лабораторії. Результати можуть бути готові як за два-три дні, так і за два місяці.

Точно встановити батьківство, материнство та родинні зв'язки можна тільки за висновком судово-медичної експертизи. Однак у судовому процесі судді не завжди призначають проведення експертизи, а беруть до уваги інші засоби доказування. Це призводить до затягування процесу. Такі експертизи проводять лабораторії судово-медичної генетики.

Лабораторія Відділення судово-медичної генетики виконує експертизи: спірного батьківства, материнства, встановлення біологічних батьків, встановлення зиготності близнюків; експертизи речових доказів (у розслідуванні вбивств, зґвалтувань), ідентифікація невпізнаних осіб, ідентифікації особи при розслідуванні надзвичайних ситуацій з масовою загибеллю людей. За допомогою цього методу можна визначити і свій індивідуальний генотип («генетичний паспорт»), що є актуальним для людей, які беруть участь у військових операціях, виконують роботу, пов'язану з ризиком для життя. Експертизи зі встановлення батьківства (материнства) виконуються за ухвалою суду або за заявою фізичної особи [14].

Після проведення експертизи (дослідження) заявнику видається висновок експерта (або фахівця) відповідно до форми судово-медичної документації, затвердженої наказом МОЗ України № 197 від 05.08.1999 р. форма N 170/о «Висновок експерта» [14; 15].

Судово-медична експертиза, проведення аналізу ДНК відрізняється індивідуальним підходом і має вагоме значення для винесення рішення щодо кожної окремої справи та, звісно, для винесення об'єктивної та неупередженої ухвали суду. З практики можна зазначити, наприклад, що на початку проведення антитерористичної операції в Україні у загиблих бійців не брали біологічні зразки, але у зв'язку з виникненням багатьох судових спорів щодо підтвердження особи померлого, спорідненості, батьківства, а в подальшому і отримання спадщини виникла необхідність відібрання зразків, які зберігаються у Бюро судово-медичної експертизи. Для цього необхідно ввести в Україні єдиний реєстр геномної інформації людини, інформація в ньому має зберігатися не менше 100 років. Окрім того, в практиці виникає багато судових справ і з приводу походження людини, питання щодо імміграції, встановлення спорідненості, а лише висновок судово-медичної експертизи є найбільш достовірним доказом у суді при винесенні рішення.

Висновки. Таким чином, аналізуючи вищевикладене, пропонуємо:

1) внести зміни до чинного Сімейного кодексу України, викласти ч. 2 ст. 128 СК України в новій редакції: «Підставою для визнання батьківства є відомості з проведення генетичної експертизи, що засвідчують походження дитини від певної особи з ймовірністю цього факту у відсоткову співвідношенні – 98,00–99,99%, проведеної відповідно до Цивільного процесуального кодексу України»;

2) внести зміни до чинного Цивільного процесуального кодексу України, до ч. 1 ст. 105, щодо обов'язковості експертизи за призначенням суду, а також за клопотанням хоча б однієї із сторін, якщо у справі необхідно встановити такий пункт, додати п. 4 «Факт родинних зв'язків»;

3) запровадити в Україні Єдиний державний реєстр проведених генетичних експертиз на випадок, якщо ситуація вже мала місце, і не повторювати зазначену процедуру повторно, інформація в ньому має зберігатися не менше 100 років.

Список використаної літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України №1618-І від 18.03.2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 01.12.2020).

2. Медикал Геномикс Украина. URL: <https://dnk-test.com.ua/> (дата звернення 01.12.2020).

3. Медикал Геномикс Украина. URL: <https://dnk-test.com.ua/blog/uk/nauka/vidy-dnk-testov/> (дата звернення 01.12.2020).

4. Будко Т.В. Експертизи у судочинстві України. Науково-практичний посібник. 2015. URL: https://pidruchniki.com/74908/pravo/genotiposkopichna_ekspertiza (дата звернення 01.12.2020).

5. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення 01.12.2020).

6. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Верховного суду України № 3 від 15.05.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06> (дата звернення 01.12.2020).

7. Ухилення від проведення генетичної експертизи для суду є підставою для встановлення факту батьківства. Верховний Суд / Касаційний цивільний суд (ВС-КЦС) №760/3977/15-ц від 16.05.2018 р.: Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>

8. Юридичний Інтернет-ресурс «Протокол». URL: [https://protocol.ua/ua/vs_ktss_na_sogodni_dnk_test_e_edinim_naukovim_metodom_tochnogo_vstanovlennya_batkivstva_i_yogo_dokazova_tsinnist_suttevo_perevagai_bud_yakiy_inshiy_dokaz_nadaniy_storonami_\(vs_ktss_sprava_565_657_16_ts_05_09_18\)/](https://protocol.ua/ua/vs_ktss_na_sogodni_dnk_test_e_edinim_naukovim_metodom_tochnogo_vstanovlennya_batkivstva_i_yogo_dokazova_tsinnist_suttevo_perevagai_bud_yakiy_inshiy_dokaz_nadaniy_storonami_(vs_ktss_sprava_565_657_16_ts_05_09_18)/) (дата звернення 01.12.2020).

9. Дело Калачева против России, Жалоба № 3451/05, 7 мая 2009 г. URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/Rkalachevacase.html> (дата звернення 01.12.2020).

10. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 6 від 17.01.95 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95> (дата звернення 01.12.2020).

11. Експертизи у судочинстві України. URL: https://pidruchniki.com/74908/pravo/genotiposkopichna_ekspertiza (дата звернення 01.12.2020).

12. Лабораторія доктора Рьодгера. URL: <https://redgerlab.kiev.ua/> (дата звернення 01.12.2020).

13. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби, і розміру плати за їх надання: Постанова Кабінету Міністрів України № 795 від 04.06.2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/795-2007-%D0%BF> (дата звернення 01.12.2020).

14. Комунальний заклад «Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи» Дніпропетровської обласної Ради. URL: <http://sme.dp.ua/posluhy.html> (дата звернення 24.12.2020 р.).

15. Про затвердження форм облікової статистичної документації, що використовується в закладах охорони здоров'я: Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 197 від 05.08.1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0197282-99> (дата звернення 01.12.2020).